

Ștefănești, localitate din estul județului Botoșani, s-a constituit ca târg medieval, situat pe o ramificație a drumului comercial ce lega Imperiul Otoman de Polonia. Primii evrei s-au stabilit aici la începutul sec. XVII, când au ridicat și prima sinagogă, documente ale vremii menționând un aflus important de comercianți evrei care transportau marfa pe drumurile comerciale din zonă. Una dintre primele atestări ale așezării evreilor este din 1640, când se menționează mutarea unor evrei din Ștefănești la Botoșani, pentru a evita pericolul cauzat de invazia armatelor ucrainene. Alte mențiuni se găsesc în texte rabinice legate de dispariția unor comercianți evrei atacați de tâlhari pe drumurile de tranzit din Moldova. Secolul următor este marcat de creșterea imigrației evreiești care răspundea astfel intenției boierilor de a dezvolta comerțul pe domeniile lor, acordând facilități fiscale evreilor care ar fi contribuit la aceasta. În a doua jumătate a sec. XVIII, obștea evreiască era deja organizată în bresle și contribuia la dezvoltarea localității. Deși autorizați să-și întemeieze așezări în 1814, autoritățile au interzis evreilor mai târziu, la 1883, achiziționarea de terenuri.

La 1774, o primă statistică ce înregistra plătitorii de dări menționa prezența a 3 meseriași evrei, în timp ce un document emis la 1798 menționa 71 de deținători de prăvălii evrei, din totalul de 198. Catagrafia întocmită la 1801 ce cuprinde breasla evreilor înregistrează 71 de familii evreiești ce dețineau prăvălii, 49 familii fără astfel de dughene și 11 evrei arendași. Pe baza estimărilor unor autori, totalul evreilor incluzând și masa pauperă ar fi putut ajunge în acel an la 1300 de evrei. După anexarea Basarabiei de către Rusia, numărul populației evreiești intră în declin. Conform catagrafiei din 1820, întocmită în timpul domniei lui Mihai Șuțu, târgul Ștefănești care făcea parte la acea dată din fostul ținut al Iașului înregistra 70 de familii evreiești plătitoare de dări, dar exista și o masă de evrei săraci, văduve sau bătrâni. Cei care nu se ocupau cu comerțul practicau diverse meserii (croitori, dulgheri, ciubotari, rachieri, pitari). La începutul sec. XIX exista și o baie rituală și două sinagogi. Populația evreiască număra 234 de evrei în 1832 și 628 persoane în 1838. În 1845, catagrafia oferă indicii și asupra dispunerii caselor și prăvăliilor evreiești pe ulița principală, cu menționarea a 28 de evrei sudeți (cu protecție străină), care beneficiau de anumite privilegii. Populația târgului – mai ales cea săracă – va fi afectată de epidemia de holeră din primăvara anului 1848. Din rapoartele perioadei, rezultă că au fost răpuse de boală 200 de persoane. Numărul evreilor va crește însă ulterior, ca urmare a celor veniți din alte localități sau din alte zone, la 3886 în 1886. De altfel, etapele constituirii târgurilor moldovenești sunt determinate de aceste imigrări ale evreilor, mai ales din Galiția și Polonia. În 1910 se înregistrau 2883 evrei.

În Ștefănești se afla un important centru hasidic întemeiat de dinastia Friedman. Prezența rabinului Avraam Matitiah Friedman a atras evrei, adepți ai hasidismului, din toate colțurile țării. O prezență importantă a fost și rabinul Bezalel Zaev Șafran, care a condus comunitatea până în 1905, aducând importante contribuții în domeniul studiilor iudaice. Fiul și discipolul său a fost viitorul șef-rabin al României în perioada 1940-1944, Alexandru Șafran. Ștefănești a fost și un important centru al sionismului. Existau aici filiale ale organizațiilor de tineret, precum Macabi (fondată în Ștefănești la 1923), Gordonia (a funcționat și în perioada 1945-1949), Hașomer Hațair. Activitatea sionist-culturală a fost dirijată în anii '30 de frații Latzres, unul dintre ei (Ițic) fiind liderul Partidului Evreiesc local. Biblioteca locală sionistă și balurile de tineret întrețineau mișcarea în acest târg.

În prima jumătate a sec. XX, atmosfera shtetl-ului este marcată de prezența evreilor hasidici și a vorbitorilor de idiș, precum și a pionierilor sioniști. În 1930, populația evreiască era de 2361 (16% din populația totală). Comunitatea avea 10 sinagogi, heder, yeshiva și o școală româno-israelită condusă în anii '30 de inginerul Șulim Wolfsohn. Întreprinderile comerciale

erau active în comerțul extern cu vite, cereale, piei de animale, parfum. Meseriașii și practicanții profesiilor liberale completează tabloul profesional al evreilor din această perioadă.

Măsurile discriminatorii ale guvernărilor de extremă dreaptă au afectat și evreii din această localitate. Ca urmare a punerii în aplicare a Decretului-lege de revizuire a cetățeniei din 21 ianuarie 1938, evreii din Ștefănești s-au înscris pentru dovedirea prin acte a statutului. În septembrie 1938, din 390 evrei înscriși, 363 prezentaseră documente, iar 54 fuseseră respinși. După cedarea Basarabiei și a Bucovinei de nord, în 1940, soldați ai armatei române în retragere au oprit la Ștefănești unde au comis violențe asupra unor evrei. În iunie 1941, cele aproximativ 750 de familii evreiești au fost evacuate la Sulița, iar ulterior s-au refugiat la Botoșani. De aici, în vara anului 1942, unii au fost trimiși în tabere de muncă, împreună cu evrei din Botoșani. Ca urmare a ordinului din iulie 1942, evreii suspectați de afiliere comuniste sunt deportați în lagărele din Transnistria. 1544 de evrei din Ștefănești urmează calea lagărelor pe baza acestui ordin.

În 1945, doar aproximativ 300 de evrei dintre cei supraviețuitori au revenit la Ștefănești, încercând să refacă viața comunității. În 1947 se mai găseau 870 de evrei incluzând alte familii refugiate. După instaurarea regimului comunist, cei mai mulți au emigrat din țară.

Surse:

Arhiva CSIER, dosar III – 365.

Carol Iancu, *Evreii din Hârlău. Istoria unei comunități*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2013, p. 126.

Dumitru Ivănescu, „Populația evreiască din orașele și târgurile Moldovei între 1774-1832”, în *SAHIR*, II, 1997, p. 63

Gh. Platon, „Populația evreiască din târgurile și orașele Moldovei la mijlocul secolului al XIX-lea”, în *SAHIR*, III, 1998, pp. 160-176.

Gh. Pungă, „Noi informații privind comunitatea evreilor din târgul Ștefănești”, în *SAHIR*, III, 1998, pp. 112-126.

I. Caproșu, Gh. Pungă, „Două catagrafii ale evreilor din Târgul Ștefănești”, în *SAHIR*, II, 1997, pp. 108-114

Iehuda Evron-Nachberg, *De la Ștefănești spre Eretz Israel. Din viața unui orașel moldovenesc*, Editura Papirus, 1989, pp. 20, 30, 34-35, 69, 153-154, 183.

Laurențiu Ursu, „Ștefănești – a source of tradition and memorial”, în *Studia Hebraica*, IX-X, 2011, pp. 151-184.

[Anca Filipovici]